

Araştırma Makalesi

Askeri Değişim: Soğuk Savaş Sonrası Dönem Üzerine Bir İnceleme

Barış ATEŞ

Türk Silahlı Kuvvetleri

barisates@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8548-6924

Öz

Soğuk Savaş döneminin sona ermesi, güvenlik politikalarından ekonomiye, toplumsal yapıdan teknolojiye kadar birçok farklı alanda değişime yol açmıştır. Bu kadar geniş bir alanda yaşanan değişim dalgası ordular üzerinde de bir baskı oluşturmuş ve birçok ülke, silahlı kuvvetlerini ortaya çıkan yeni tehditlere ve görev türlerine göre yeniden tasarlamıştır. Özellikle ABD ve Batı Avrupa'da başlayan ve NATO etkisiyle yayılan askeri değişimin sonucunda ortaya çıkan ürün ülkeden ülkeye bazı farklılıklar göstermektedir. Bununla birlikte sosyologlar ve siyaset bilimciler tarafından kavramsallaştırılan başat modellerin – post-modern ordu ve seferi ordu – aslında aynı temel özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Bu alanda Türkçe literatürde çalışma yok denecek kadar azdır. Bu makale söz konusu dönemde ortaya çıkan ve halen devam eden askeri değişim hareketlerini farklı disiplinler tarafından ortaya konulan modeller üzerinden anlamaya ve açıklamaya yönelik bir çalışmadır.

Anahtar Kelimeler: Askeri Değişim, Askeri Dönüşüm, Post-Modern Ordu, Seferi Ordu, Soğuk Savaş Sonrası Dönem.

JEL Sınıflandırma Kodları: D740, Y800.

Military Change: An Analysis on the Post Cold War Era¹

Abstract

The end of Cold War has led to changes in many areas from security policies to economy and from social structure to technology. These dramatic changes have also impacted on the armies to be redesigned to meet new threats and tasks. The military change did emerge first in the USA and the Western Europe, and then spread nearly to the whole European continent with NATO, albeit with the different outcomes for each country. However, the dominant models conceptualized by sociologists and political scientists - post-modern army and expeditionary army – share key features. There are few studies in Turkish literature in this field. This study aims to explain and understand Post-Cold War military change specifically for the Turkish readers by analyzing the different models from various disciplines.

Keywords: Military Change, Military Transformation, Post-Modern Army, Expeditionary Army, Post-Cold War Era.

JEL Classification Codes: D740, Y800.

¹ Extended abstract is presented at the end of the article.

1. Giriş

Askeri değişim araştırmalarının başlangıcını 1980'li yıllara kadar götürmek mümkündür. Ancak bu araştırmaların özellikle Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile birlikte ivme kazandığı görülmektedir. Bu durum söz konusu dönemde hemen her alanda ortaya çıkan gelişmeler ile ilgilidir. Özellikle Avrupa'da Sovyet tehdidine göre teşkil edilen ve konuşlanan kitlesel ordular Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile birlikte etkinliklerini devam ettirebilmek için değişim süreçlerine girmişlerdir. Bu dönem aynı zamanda küreselleşme gibi hayatın hemen her alanında etkili olan yeni gelişmelere de tanıklık etmiştir. Orduların bu yeni gelişmelerden etkilenmemesi elbette düşünülemezdi. Nitekim askeri değişim araştırmaları alanında çalışan uzmanlar, akademisyenler ve askerler söz konusu dönemi anlamak için farklı disiplinlere ait teorik ve kavramsal altyapıyı kullanarak ortaya çıkan değişimi modeller üzerinden analiz etmeye çalışmıştır.

Ancak Türkiye'deki literatürün aynı gelişimi gösterdiği söylenemez. Türkçe literatürde askeri değişim ile ilgili araştırmalar bulmak mümkün olsa da bunların genellikle sivil-asker ilişkileri konusunda yoğunlaştığı veya sadece teknolojik yeniliklere odaklanan askeri modernizasyonu açıklamaya çalıştığı görülmektedir.² Askeri değişimin kavramsal ve teorik yönüne odaklanan bir çalışma takip edebildiğimiz kadarıyla mevcut değildir. Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafya ve son yıllarda baş döndürücü bir tempo ile gerçekleşen olaylar göz önüne alındığında askeri değişim konusunun görmezden gelinemeyeceği aşikardır. Bu makale bu kapsamda askeri değişimin genel bir literatür taraması ve alanın kavramsal yapısını anlamaya dönük bir çabanın sonucunda ortaya çıkmıştır.³ Bu çalışmaların da gösterdiği gibi askeri değişim süreçlerinin kapsamı, amacı ve niteliği ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir.

Bu makale Türkçe literatürde bulunan boşluğu kısmen de olsa doldurmak için Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan askeri değişimi anlamayı ve açıklamayı hedeflemektedir. Çalışmanın birinci bölümünde Soğuk Savaş sonrası dönemde gündeme gelen "dönüşüm" kavramı açıklanmıştır. Daha sonra 'ordular neden değişir?' sorusuna cevap bulunmaya çalışılmıştır. Bu soruyla birlikte Soğuk Savaş sonrası dönemde değişen parametrelerin ordulara olan etkisi açıklanmış ve bu süreç sonucunda ortaya çıkan ordu modelleri incelenmiştir. Askeri sosyologlar ve

² Türk Ordusu ile ilgili araştırmaların birçoğu İngilizce olarak yayımlanmıştır. Az sayıdaki Türkçe çalışmalara birkaç örnek için bakınız: *Savunma Reformu Raporu*, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 22 Ağustos 2014; Yusuf Alabarda, "Demokratik Sivil-Asker İlişkileri Kapsamında TSK'nın Dönüşümü", *Liberal Düşünce Dergisi*, Yıl: 21, Sayı: 84, Güz 2016, s. 5-17; Arda Mevlütoğlu, "Türkiye'nin Savunma Reformu Tespit ve Öneriler", *SETA Analiz*, Ağustos 2016, Sayı: 164.

³ Bu makale yazarın "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Askeri Değişim: NATO Orduları ve Türk Silahlı Kuvvetleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz", (Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014) adlı doktora tezinden türetilmiştir. Makalede geçen görüşler yazarın kendisine aittir, başka hiçbir kişi ve kurumu bağlamaz.

siyaset bilimcilerin ortaya koyduğu iki farklı modelin benzerlik ve farklılıkları orduların neden disiplinlerarası bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini de ortaya koymaktadır.

2. Soğuk Savaş Sonrası Askeri Değişim Felsefesi: Dönüşüm

Söz konusu dönemde yaşanan askeri değişim çabaları birçok akademik çalışmaya konu olmasına rağmen bu değişim süreçlerinin tanımlanmasında uluslararası yazında bir uzlaşma olduğunu söylemek mümkün değildir. Kısa bir literatür taramasında bile reform, değişim, dönüşüm, modernizasyon, yeniden yapılanma, adaptasyon ve yenilik gibi kavramlarla karşılaşılmaktadır. Dolayısıyla bu karışıklık Türkçe literatüre de hemen hemen aynı oranda yansımış, yazılı ve görsel basında ve akademik çalışmalarda ordunun değişimi için birçok farklı kavram kullanılmıştır. Bu durum sadece basit bir kavram kargaşasına neden olmamaktadır. Her bir kavramın kişiler ve kurumlar tarafından farklı şekillerde algılanması söz konusu değişim süreçlerinin daha en başından eksik veya hatalı değerlendirilmesine yol açmaktadır.

Bu tanımları o kadar çok duymak mümkün ki artık aralarındaki farklılıklar muğlaklaşmaya başlamıştır. Sonuçta hepsi bir şekilde orduda bir şeylerin değiştiğini ifade etmektedir. Ancak bu makalenin incelediği dönem itibariyle üzerinde durulması gereken asıl kavram dönüşümdür. Bu durum elbette diğer kavramların anlamını yitirdiği şekilde anlaşılmalıdır. Vurgulanmak istenen husus, Soğuk Savaş sonrası dönem askeri değişim hareketlerini “dönüşüm” kavramını bilmeden izah etmenin güçlüğüdür. ABD’nin askeri dönüşüm sürecini inceleyen Elinor Sloan (2008, s. 13) dönüşümü, genellikle iyiye doğru, şekil veya nitelikte belirgin bir değişim olarak açıklamıştır. Dönüşüm kavramında mevcut işlerin daha iyi yapılması değil, daha iyi yeni işler yapmak söz konusudur. Dönüşüm süreci var olan standartları geliştirmez, kendisi yeni standartlar belirler. Sloan bu kavramı, askeri kuvvetin savaşa hazırlık için teçhiz edilmesi ve teşkilatlanmasında gösterilen beceri ve esneklik olarak tanımlamaktadır. Bunun için kullanılan bazı tanımlarda “yaratıcı ve uyarlanabilir zihniyet”, “yeni düşünce yapısı”, “değişimin hoş görüldüğü ve ödüllendirildiği bir komuta kültürü” gibi ifadeler yer verilmiştir. Bir başka ifadeyle, dönüşüm teknoloji ile olduğu kadar zihniyet ve kültürel faktörlerle de ilgilidir. Sonuç olarak dönüşüm, Soğuk Savaş döneminin hantal ordularının daha esnek ve çevik, hızla konuşlandırılabilen ve teknolojiyi etkin şekilde kullanan yeni ordular olarak ortaya çıkması süreci olarak görülmektedir.

NATO dönüşüm sürecini yakından takip eden Binnendijk ve Kugler’e (2001, s. 7) göre dönüşüm çabaları, büyük oranda yeni teknolojilerin ve sistemlerin kullanılmasından etkilenir. Bundan dolayı dönüşüm, istikameti tam olarak belli olmayan gelecekçi (fütürist) bir deneyimdir. Nitekim NATO (2015) tarafından kabul edilen resmi tanıma göre dönüşüm, askeri kuvvetlerin karşılıklı çalışabilirliği ve etkinliğinin artırılması amacıyla sürekli olarak ve proaktif bir

yaklaşım ile yenilikçi konsept, doktrin ve kabiliyetlerin geliştirilmesidir. Bunun tersi kademeli değişimdir. Burada birtakım yavaş ve küçük çaplı değişim hareketlerinin kurumu, çevresiyle uyumu yakalayabilecek düzeyde sabit bir şekilde tutması hedeflenmektedir (Pettersson, s. 704). Sonuç olarak, dönüşüm; reform veya modernizasyondan daha kapsamlı ve köklü değişimleri ifade etmek için seçilmiş bir kavramdır. Orduların tamamen yeni kabiliyetler kazanmasını amaçlamaktadır ve ucu açık bir süreç olarak devam etmesi öngörülmektedir.

Askeri değişim hareketleri genellikle kendiliğinden ortaya çıkmaz. Değişimi tetikleyen birtakım faktörler mevcuttur. 1980'lerde başlayan askeri değişim araştırmaları ve sonrasında devam eden akademik çabalar sonucunda değişimi tetikleyen birçok faktör ortaya konulmuştur. Ancak bu konu üzerinde genel geçer kabul görmüş bir liste olduğunu söylemek için henüz çok erkendir. Grissom'a (2006, s. 906) göre 1984'de başlayan akademik tartışma halen devam etmektedir. En son araştırmalardan birisinde Sinterniklaas (2018), teknoloji, harekât alanı, sivil-asker ilişkileri, uluslararası ittifaklar ve iç siyaset, kültürel değerler ve liderliği değişimi tetikleyen temel faktörler olarak toparlamaya çalışmıştır. Ancak aşağıda görüleceği üzere bu konu üzerinde henüz bir fikir birliği yoktur.

3. Ordular Neden Değişir?

Orduların ulusal ve uluslararası gelişmelerden belki de en fazla etkilenen (Williams, 2000, s.265) ve bunlara bir şekilde ayak uydurması gereken büyük organizasyonlar olduğu öne sürülmektedir. Bununla birlikte ordular söz konusu olduğunda genellikle akla ilk gelen, geleneklere bağlı, değişime dirençli ve kapalı büyük bir yapı olmaktadır. Esas görevi savaşmak olan ve bunu nadiren yaşayan bir organizasyonun geleneklerine bağlı ve değişime dirençli olması elbette çok yadsınacak bir durum gibi görünmemektedir. Diğer meslek gruplarıyla yapılacak basit bir karşılaştırma konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Örneğin bir cerrah meslek hayatı boyunca yüzlerce ameliyata katılır, bir öğretmen binlerce saat ders verir, bir aşçı yüzlerce çeşit yemek yapar. Ancak, bir asker meslek hayatı boyunca esas varlık sebebi olan çatışma veya savaşa birkaç defa katılır ki bu bazı ordularda hiç yaşanmaz. Dolayısıyla askerin ve onun mensubu olduğu ordunun uzun bir zaman dilimi boyunca kendisini değiştirmesini gerektirecek pek bir nedeni yoktur.

Öte yandan nadiren de olsa yaşanan çatışma ve savaşlar, zafer veya yenilgiler, tehdidin yapısında meydana gelen değişimler, askeri ittifaklar, teknolojik gelişmeler, yeni yönetim teknikleri, savaş dışı hareketler, ekonomik faktörler ve siyasi çatışmalar orduları değişime zorlayabilir. Bu faktörlerden hangisinin etkili olduğu ülkeden ülkeye değişmekle birlikte çalışmanın konusunu teşkil eden orduların dünya genelinde birbirine benzeyen ortak yapısı “ordular neden değişir?” sorusuna tatmin edici bir cevap verilmesini sağlayabilir.

Pratikte tüm ülkeler standart ve neredeyse aynı özelliklere sahip ordular kurmuştur. Bu model 16.yüzyıl Avrupası'ndan itibaren günümüze kadar ulaşan ve bir anlamda Batılılaşmanın tüm dünyaya yayılmasıyla eş zamanlı olarak gelişen bir durumdur. Bu durumda şu soru gündeme gelmektedir. Nasıl oldu da batıdan çıkan tek bir model tüm dünyaya neredeyse benzer şekilde yayıldı? Farrell (2002, s. 69-71) bu sorunun cevabı olarak Neorealistler tarafından "rekabet" (Batı ile rekabet etmek isteyen ülkelerin benzer ordu modellerini benimsemesi) kavramının kullanıldığını, yeni kurumsalcı sosyologların ise kültürel faktörlere (insanların kimlikleri ve inançları birçok alanda etkili olmakta ve organizasyon yapılarının belirlenmesine neden olmaktadır) odaklandığını aktarmaktadır. Emily Goldman'a (2002, s. 61-62) göre ise, rekabet reformun zamanlaması üzerinde etkili bir faktör iken, meşruiyet ve kimlikle ilgili hususlar, inanç, kültür vs. reformun çapı ve kapsamı ile ilgili konularda önemlidir.

Askeri değişimi "doktrin" üzerinden inceleyen Barry R. Posen'e (1984) göre organizasyonlar genel olarak üç durumda yeniliğe yönelirler. Birincisi, herhangi bir kurum çöküş ya da iflas durumunda kendisini yenilemek ister. İkincisi yenilik veya değişim için dışarıdan bir baskı olduğunda değişim başlar. Üçüncüsü ise organizasyonlar büyümek ve genişlemek için değişirler. Posen'e göre herhangi bir organizasyon kendi amaçlarına ulaşmak için çalışanlarının davranışlarını kontrol etmek ister. Bunun için belirli görevlerin yerine getirilmesi amacıyla güç dağılımı yapılır. Bireyler bu durumda birtakım kazanılmış haklar elde ederler ve bunları korumaya çalışırlar. Organizasyon içindeki bir değişim genellikle bu kazanılmış hakların zararına olacağından dolayı bireyler buna karşı çıkarlar. Ordular gibi oldukça büyük organizasyonlarda da aynı durum geçerlidir. Bu sorunlara ilave olarak ordular için askeri doktrindeki değişim operasyonel anlamdaki belirsizliği arttıracığından dolayı nadiren başvurulan bir yol olmaktadır. Ayrıca hiç denenmemiş bir teknolojinin askeri doktrinde bir değişime yol açması pek beklenmemektedir. Bunun en önemli nedeni yeni teknolojinin yeni bir doktrine yol açmak yerine eski doktrinde değişikliğe neden olmasıdır. Çünkü büyük bir savaşta denenmemiş ve rüştünü ispatlamamış bir teknolojinin doktrini değiştirmesine genellikle izin verilmez.

Sonuç olarak, ordular ancak kendilerinin veya müttefiklerinin esaslı bir yenilgisinden sonra veya askeri karar verme süreçlerine müdahil olan sivil iradenin yeni bir doktrin benimsenmesi yönündeki baskıları sonucunda değişim süreçlerine girerler. Teknoloji ve coğrafyanın değişim üzerinde çok önemli etkileri olmakla beraber bu faktörlerin kesin belirleyici olduğu söylenemez (Posen, 1984, s. 57-80). Sosyologlara göre de teknolojik gelişim zaten kaçınılmaz olan doğal bir süreçtir, dolayısıyla bunun temel belirleyici olarak alınması beklenemez. Nitekim, bazı durumlarda askeri elit, ordunun alışlagelmiş faaliyetleri ve yapısını tehdit edecek teknolojik gelişmeleri kabul etmeyebilir (Farrell ve Terriff, 2002, s. 13).

Amerikan ve İngiliz ordularının yenilik hareketlerini inceleyen Stephen Peter Rosen (1991), yukarıda ortaya konulan argümanlara katılmamaktadır. Rosen'e göre savaşlarda alınan yenilgiler ya da sivillerin müdahalesi değişimi yeterince açıklayamaz. Askeri yeniliği, "orduların savaş için teşkilatlanmasında ve savaşma tarzında yaşanan önemli değişim" olarak yorumlayan Rosen, bu çalışmada yenilik hareketlerini barış zamanı, savaş zamanı ve teknolojik yenilik olarak üç ayrı başlık altında ele almıştır. Rosen'e göre barış dönemlerinde bir ordunun değişimi için en önemli yol terfi politikalarıdır. Yenilik için saygın üst düzey askeri liderlerin uluslararası güvenlik ortamında çok önemli yapısal değişimler olduğuna inanmaları ve buna göre yeni bir strateji oluşturması gereklidir. Bir sonraki adımda da bu yeni stratejiye ayak uyduracak genç subayların terfi imkânlarının artırılması gerekli bir şarttır. Yaygın kanının aksine, değişimin anahtarı ekonomik kaynaklardan ziyade, iyi yetişmiş yetenekli askeri personel, zaman ve bilgidir. Bu noktada sivil müdahale, söz konusu liderleri koruduğu müddetçe etkinlik sağlayabilir.

Posen'in ortaya koyduğu teorik çerçeveye karşı çıkan diğer uzmanlar da vardır. Terriff ve Farrell'e (2002, s. 272-273) göre, Posen'in çalışması askeri değişimin şekillenmesinde fikirlerin ve kültürün rolünü göz ardı etmektedir. Ordunun sadece savaş kazanmak için organize edilmiş rasyonel bir yapı olduğu varsayımına kuşku ile yaklaşmaktadırlar. Savaşı kazanmanın ordunun birçok hedefinden sadece birisi olduğunu ve yalnızca bu sebebe dayanarak askeri değişimin açıklanamayacağını öne sürmektedirler.

Soğuk Savaş Dönemi Sovyet Ordusunun yenilik hareketlerini inceleyen Kimberly Marten'e (1993) göre, askerler genellikle geçmişte kullanılmış ve kendisini ispat etmiş modelleri kullanmak isterler ve bundan dolayı yeni düşüncelere karşı bir direnç oluştururlar. Fakat bunun istisnaları olabilir ve ordular belirli şartlarda kendi kendilerine değişimi gerçekleştirebilirler. Örneğin yapılacak değişim, ordunun bütçe ile ilgili kısıtlamalardan kurtulmasını ve dolayısıyla askeri özerkliğin artırılmasını sağlayacaksa buna karşı çıkmazlar. Dolayısıyla sivillerin müdahalesi olmadan da ordular doktrin değişikliği yapabilirler. Marten, bu anlamda üç ayrı argüman üzerinde durmaktadır. İlk olarak, askerler genellikle düşman kabul ettikleri orduların doktrin ve teknolojik gelişmelerini takip eder ve ulusal güvenlik konusunda her zaman kaygı duyarlar. Bu örnek ABD'nin Askeri İşlerde Devrim (*AID-Revolution in Military Affairs-RMA*) kavramını Ruslardan almasını ve geliştirerek kullanmasını açıklar. Bu tür yenilik hareketlerini "tepkisel yenilik" olarak tanımlayan Marten'e göre, potansiyel bir düşmanın yaptığı önemli bir değişiklik ordunun kendisini sorgulamasını ve sonuçta yeniliğe gitmesini sağlar.

İkinci argümana göre tüm askerler tek tip bir düşünce yapısında değildirler. Yeniliklere farklı tepkiler verirler. Üçüncü olarak sivillerin ordunun değişimine doğrudan müdahalesi farklı şekillerde gerçekleşir ve sonuçta değişik seviyelerde

bürokratik çatışmalara neden olur. Bundan dolayı değişim için ordunun “kriz yönetimi” şeklinde bir yaklaşımla yeniliğe zorlanması yerine ikna edilmesi gereklidir. Dolayısıyla aslında en büyük değişim önce personelin zihin yapısında gerçekleşmelidir. Marten (1993, s. 25), değişim konusunda son olarak şu tespitte bulunmuştur. Ordularda yenilikçi düşünce genellikle korumak zorunda oldukları kurumsal çıkarları söz konusu olmayan kişiler ya da bu kariyer beklentilerini ikinci plana atmayı başaranlar arasında ortaya çıkar. ABD Deniz Kuvvetlerinde yeni silah sistemleriyle ilgili olarak yapılan çalışmada, yenilikçilerin tutkulu, gayretli, 30’lu yaşların başı ile 40’lı yaşların ortasında, orta rütbedeki kişiler olduğu sonucuna varılmıştır.

Konunun yeterince anlaşılması açısından incelenmesi gereken bir diğer önemli çalışma Amerikan ve İngiliz ordularının Vietnam, Güney Afrika ve Malaya tecrübelerini inceleyen Deborah Avant’a (1994) aittir. Yazara göre değişim için sivillerin müdahalesi ne yeterli ne de gerekli bir şart değildir. Nitekim İngiliz Ordusunun sivil müdahale olmamasına rağmen sivil otoritenin koyduğu hedefleri yerine getirdiğini, buna rağmen Amerikan Ordusunun sivillerin müdahalesine rağmen bunu başaramadığı görülmektedir. Bu durumu kurumların yapısından kaynaklanan esneklik ve şeffaflığa bağlayan Avant, sorunun köklerini ABD ve İngiltere’nin askeri tarih alanına yaklaşımları ile açıklamaya çalışmıştır. ABD’de geçmiş dönemlerde o zaman ki adıyla Savaş Bakanlığı (*War Department*), askeri tarihin geliştirilmesi meselesi ile pek ilgilenmemiş ve hatta ABD’nin bizzat kendi savunma problemlerini ilgilendiren meselelerde bile yayın yapılmasını reddetmiştir. Bu durumun tam aksine İngiliz tarihçiler sınırsız bir destekle askeri eğitim sistemine çok önemli katkılar yapmıştır. Sonuçta Amerikalılar, Prusya Ordusunun geliştirdiği bilimsel fikirleri kendi önceliklerine göre incelemeyen doğrudan uygulamaya başlamış, İngilizler ise mevcut bilimsel bilginin kendi askeri gerekliliklerine göre nasıl kullanılabileceği üzerinde durmuştur. Bundan dolayı ABD’de “güvenli liderlik” kavramı ortaya çıkmıştır. Liderler kendi kariyer gelişimlerinde tamamen talimnamelere bağlı hareket ederek, astların inisiyatiflerini kısıtlayarak zirveye yara almadan ulaşmaya çalışmıştır. İngilizler ise ast kademedeki birlik komutanlarına inisiyatif tanıyarak her durumun kendi özellikleri olduğunu ve bunun ancak bizzat arazide olayı yaşayan birlik komutanı tarafından algılanabileceğine inanmışlardır.

Bu noktada Adam Grissom’ın (2006) analizi dikkat çekicidir. Grissom, gerçek bir yenilikten bahsetmek için yapılan değişikliklerin muharip birlikler üzerinde doğrudan bir etkisinin olması gerektiğini öne sürmektedir. Dolayısıyla idari veya bürokratik değişimlerin bir yenilik olarak değerlendirilmemesi gerekmektedir. Grissom’ın ikinci kriteri ise yapılan değişikliğin kapsam ve etkisi ile ilgilidir. Buna göre sistem üzerinde etkisi belirsiz olan küçük çaplı reform hareketlerini gerçek bir yenilik olarak kabul etmemek gerekir. Son olarak yapılan değişimin askeri etkinlik üzerinde bariz bir artış sağlaması gerekliliğidir. Dolayısıyla Grissom yeniliği, “muharebe alanında net olarak ölçülebilecek şekilde askeri

etkinlik üzerinde büyük bir artış sağlayan operasyonel uygulamalardaki değişim” olarak tanımlamaktadır.

Elizabeth Kier (1995), askeri doktrinin ve dolayısıyla ordunun değişiminin en iyi kültürel perspektiften anlaşılabilirliğini öne sürmüştür. Orduların görevlerini icra şekli ve bakış açıları farklıdır ve bu unsurların oluşturduğu kurumsal kültür hangi doktrini benimseyeceklerini de doğrudan etkiler. Öte yandan, askeri doktrin, genellikle uluslararası ortamdan kaynaklanan tehditlere cevap vermek üzere oluşturulmaz. Bu noktada belirleyici olan sivil karar alıcıların ordunun toplumdaki yeri hakkında sahip oldukları inançlarıdır ve bu inançlar ordunun teşkilat yapısını etkiler. İç siyasi yapıda bütünlük yoksa ve devam eden bir çatışma söz konusu ise bu durum ordunun yapısının da net olarak belirlenememesine neden olur. Bu tür çatışmalardan kaynaklanan kısıtlamalara ordular genellikle kendi kurumsal kültürlerinin belirlediği şekilde cevap verirler.

Kier, birbiriyle çatışan siyasi-askeri alt kültürlerin ordunun yapısı üzerinde yarattığı etkiyi Fransa'nın iki dünya savaşı arası dönemde yaşadığı tecrübelerle açıklamaktadır. O dönemde Fransız solu kısa süreli zorunlu askerliğe dayalı bir ordu isterken, Fransız sağı profesyonel bir ordu kurmak istiyordu. Bu tartışmanın sonucunda 1928'de zorunlu askerlik süresinin üç yıldan bir yıla düşürülmesi ordunun keskin bir dönüşüm yaşamasına yol açmıştır. 1920'lerin başında Fransız Ordusu taarruz ağırlıklı bir doktrin ve yapı benimsemiş ve tüm ordu buna göre şekillenmişti. Ancak, askerlik süresinin kısalması ordunun komuta kademesi üzerinde bir baskı oluşturmuştur. Çünkü o dönemde subaylar 1 yıllık askerlik süresinin ancak savunma doktrini üzerine kurulu bir ordu için yeterli olacağına inanıyordu. Subaylara göre mevcut taarruz doktrinini devam ettirmek için askerlerin yıllar süren bir eğitim alması gerekiyordu. Bundan dolayı doktrin değişikliği yapmak zorunda hissetmişlerdir. Kier'e göre o dönemdeki Fransız Ordusunun taarruzi doktrini devam ettirmek için gereken her türlü imkânı vardı ama kurumsal kültür buna izin vermedi. Nitekim aynı dönemde kısa süreli bir askerlik Almanlar için taarruzi doktrine en uygun yapıydı, çünkü kısa sürede yüzbinlerce askeri eğitimden geçirerek büyük bir ordu oluşturabilirlerdi. Kier, aynı şartlarda aynı sorunla karşılaşan iki ordunun bakış açısı arasındaki temel farkın, kurumsal kültürlerinden kaynaklandığını belirtmektedir (1995, s. 72-77).

Orduların değişiminde kültürel faktörlerin etkisi ile ilgili bir diğer çalışma Dima Adamsky (2010) tarafından yapılmıştır. Amerikan, Rus ve İsrail ordularını inceleyen Adamsky'e göre orduların değişimi siyasi, sosyal ve teknolojik faktörlere bağlı olmakla birlikte bunların hiçbirisi tek başına yeterli değildir. Bu süreçte kültürel faktörler esas ara değişkeni (*pivotal intervening variable*) oluşturur ve belirleyici olur. Bu anlamda yeni bir teknoloji ortaya çıktığında neden bazı ülkelerin bunu gerçek bir “askeri devrime” dönüştürürken diğerlerinin bunu yapamadığı ya da çok farklı şekillerde kullandığını kültürel faktörler açıklayabilir.

Adamsky, neorealistlerin öne sürdüğü gibi rasyonalitenin her zaman geçerli olmadığını ve rasyonel davranışın kültüre bağlı olduğunu öne sürmektedir.

Orduların değişimi meselesinde kurum içi dinamikleri değerlendiren Eliot Cohen (2004), dönüşüm veya reform isteğinin genellikle üst kademelerden geldiği şeklindeki kanıya karşı çıkmaktadır. Cohen'e göre, askeri tarihin büyük bir bölümünde reform hareketleri daha ziyade alt kademededen başlamıştır. Ordular için gerçek dönüşüm ancak öğrenen organizasyon yapısı ile mümkün olur. Bu tür organizasyonlar tecrübe ve deneyi cesaretlendirirler ve yapılan hataları cezalandırmazlar. Bu ise ancak bu tür bir kültüre sahip toplumların ordularında görülür. Başarısızlıkları felaket olarak görmeyen, astların üstlere karşı çıkmasını ya da onları alt etmesine izin veren, şan ve şöhrete değer vermeyen toplumlar dönüşümü gerçekleştirebilir.

Değişimin açıklanması konusunda karşımıza çıkan kavramlardan birisi de izomorfizmdir. Buna göre, bir kurum diğerlerine ne kadar bağımlıysa kendisini dönüştürmesi o kadar ihtimal dâhilindedir. Başlangıcından beri NATO, ABD'ye bağımlı ve güdümünde olduğu için diğer üyeler ABD'nin ortaya koyduğu pratikleri benimsemek zorunluluğu hissetmişlerdir (Terriff, 2002, s. 94). Benzer bir yorumda bulunan King (2011, s. 46) reformun öncelikli olarak Avrupa ulus devletleri arasında gerçekleştiğini öne sürmektedir. Ancak gittikçe artan ulus ötesi operasyonlar bu dönüşümün izole bir biçimde olmasını engellemiştir. Değişim süreci NATO ve AB çerçevesinde gerçekleşmekte ve aslında ülkelerin bağımsız bir değişim sürecine girmediğini göstermektedir. Dolayısıyla savunma veya ekonomik amaçlı kurulan ittifakların da orduların değişimine yol açan bir etki yarattığı sonucu çıkmaktadır.

ABD Kara Kuvvetlerinin Vietnam Savaşı'ndaki başarısızlığını oldukça eleştirel bir tarzda inceleyen Richard Gabriel ve Paul Savage (1978), değişim için dış baskının şart olduğuna inanmaktadır. Yazarlara göre, ordular ve subay kadroları durumun ne kadar farkında olursa olsun değişimin ne kadar arkasında durursa dursun dış baskı olmadan değişimi gerçekleştiremezler. Öncelikle üst kademe bulunanlar yıllarını bu pozisyonlara gelmek için harcadıklarından dolayı değişimi istemezler. Bundan dolayı değişim için gereken irade dışarıdan gelmelidir.

Dış müdahalenin gerekliliğine vurgu yapan bir diğer görüşe göre, küçülmeyle beraber gelen değişim birçokları için mevcut pozisyonların kaybedilmesi anlamına gelir. Bu durumda da değişime karşı bir direnç başlar. İşte bu sebepten dolayı değişimi gerçekleştirecek olanların dışarıdan birileri olması istenir ki bunların değişimden dolayı birtakım çıkarları tehlikede değildir. Bugün ABD ve birkaç gelişmiş ülke hariç başarılı bir askeri değişimin gerçekleşmemesinin nedeni reformistlerin arkasında sağlam bir seçmen desteği bulunmamasıdır. Çünkü seçmenler başta ekonomik sorunlar olmak üzere başka konulara daha fazla önem verir (Pion-Berlin, 2008, s. 272-273).

Orduların değişiminde etkili unsurlardan bir diğeri liderliktir. Almanya'nın ordu reformunu inceleyen Tom Dyson (2005), reformun hayata geçirilmesinde rolü olan liderlerin rolüne vurgu yapmaktadır. Bunlar sırasıyla girişimci lider, arabulucu lider ve son olarak engelleyici liderdir. Girişimci lider reformun hayata geçmesi için radikal değişikliklere imza atar ve çözümleyici bir rol üstlenir. Arabulucu lider, farklı bakış açıları arasında bir konsensus sağlamaya çalışır. Engelleyici lider ise reform çabalarını veto eder.

Orduların değişimi konusuna karşı olmamakla birlikte sürecin abartıldığını düşünen uzmanların görüşlerinin de göz önünde bulundurulması gereklidir. Stephen Biddle (2004), savaşın 1918'den bu yana çok az değişim gösterdiğini öne sürmüştür. Birinci Dünya Savaşından itibaren gelişen teknoloji ile birlikte silahlar çok daha ölümcül olmuş ve dolayısıyla düşman ateşi altında kitlesel hareketler, ordular için affedilmez bir hata haline gelmiştir. Bu dönemden sonra değişen tek şey, bu ölümcül silahların etkili menzillerinin artmasıdır. Yazar, bu ortamda modern sistemi uygulayan birliklerin başarılı olduğunu belirtmektedir. Modern sistem, örtü, gizleme, yayılma, baskı, küçük birlik çapında bağımsız manevra, taktik seviyede müşterek harekât, derinlik, ihtiyat ve operatif seviyede kuvvetin farklı noktalara teksifinden oluşan karmaşık bir sistemdir. Ancak, bu unsurların, tüm orduların rutin eğitim programında bulunan ve her askerin bilmesi gereken hususlar olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla askerliğin özü sayılabilecek bu konularda bir “değişim”den çok “devamlılık” söz konusudur.

Yukarıdaki çalışmalardan da görüldüğü üzere “ordular neden değişir?” sorusunun tek ve açık bir cevabı yoktur. Her uzman incelediği dönem ve örneklem sayısına bağlı olarak farklı argümanlar ve cevaplarla genel bir teori ortaya koymaya çalışmaktadır. Araştırma sorunsalının büyüklüğü bu alanda genel geçer bir teori ortaya koymanın önündeki en büyük engeldir. Sadece gelişmiş Batı ülkeleri veya Kuzey Amerika-Batı Avrupa merkezli örnekler üzerinden yapılan açıklamalar dünyanın geri kalanında anlamsız kalabilmektedir. Bu durum elbette çok doğaldır. Sonuçta orduların değişimi için ortaya konulan kültürel yapı, tarihsel faktörler, savaş ve çatışmalar, ekonomik durum, sivil-asker ilişkileri, ordu-toplum ilişkisi, tehdit algısı gibi değişkenler NATO gibi köklü savunma ittifaklarında dahi ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir.

Ordular söz konusu olduğunda göz önünde bulundurulması gereken diğer bir husus ise bu devasa yapının tek bir disiplinin çabalarıyla açıklanamayacağıdır. Askeri sosyolojinin babası olarak kabul edilen Morris Janowitz'in bu anlamda hakkını teslim etmek gerekir. Ordunun disiplinlerarası bir yaklaşımla ele alınması için özel çaba sarf ettiği ve farklı akademik disiplinlerin yanı sıra sivil ve askerlerin ortak çalışmasına önem verdiği görülmektedir (Burk, 1993). Nitekim yukarıda incelenen çalışmaların yazarlarının da siyaset biliminden sosyolojiye, uluslararası ilişkilerden tarihe kadar geniş bir yelpazeden geldikleri görülmektedir. Bu noktadan hareketle ülkeler bazında spesifik örneklerin tek bir

disiplinin teorik ve kavramsal altyapısı ile incelenmesi o ülkeye özgü kabul edilebilir bir açıklama yapılmasına olanak sağlayabilir. Örneğin Amerikan, İngiliz veya Türk ordularının değişimleri tek tek vaka analizleri şeklinde açıklanabilir. Aynı şekilde benzer ekonomik, kültürel ve siyasi sistemlere sahip ülkeler karşılaştırmalı olarak incelenebilir. Ancak bu tarz çalışmalar kısa vadede genel bir teorik çerçeve ortaya koymak için yeterli olmayacaktır. Dolayısıyla “askeri değişim” tartışmasının uzun bir süre daha akademik çevreleri meşgul edeceğini söylemek abartılı bir yorum olmayacaktır. Bununla birlikte hangi faktörlerin daha etkili ve daha çok örnekleme uyarlanabileceğini söylemek dönemsel analizler için mümkün olabilir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönem gibi orduların değişimine neden olan faktörlerin nispeten daha kolay gözlemlenebildiği ve uzmanlar arasında genel bir uzlaşım olduğu durumlar konunun anlaşılması açısından fayda sağlayacaktır.

4. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Askeri Değişimi Tetikleyen Faktörler

Bu makalenin incelediği dönem itibariyle değişimi tetikleyen iki temel gelişmeden söz edilebilir: (1) güvenlik politikalarında yaşanan radikal değişimler ve (2) küreselleşmenin yayılması. Soğuk Savaş döneminde tehdit ve riskin belli ve tahmin edilebilir olduğu iki kutuplu dünya düzeninde ülkeler caydırıcılıklarını, nükleer güçle desteklenmiş kitlesel ordularla sağlama gayreti içerisindeydi. Bu dönemde ABD ve SSCB, kendi müttefiklerine nükleer bir korunma sağlarken, bu ülkelerden de geniş ölçüde zorunlu askerliğe dayanan kitlesel ordularını hazır bulundurmalarını beklemekteydi. Görev tanımı, esas olarak ulusal sınırların korunması üzerine inşa edilmişti. Ancak, Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte ortaya çıkan gelişmeler güvenlik politikalarını ve dolayısıyla orduları etkilemiştir. Ayrıca söz konusu dönemde, Sovyet tehdidinin ortadan kalkması özellikle Avrupa’da kitlesel ordulara olan ihtiyacı azaltmış ve yeni teknolojik gelişmeler, daha eğitilmiş ve profesyonel askerlere olan ihtiyacı arttırmıştır. Savaşın hızı ve tehdidin belirsiz olması hızlı tepki verebilecek, esnek ve çevik birliklerin kurulmasına yol açmıştır.

Soğuk Savaş döneminde Kıta Avrupası’na yönelik olarak beklenen kitlesel tehditlerin yerini dünyanın herhangi bir bölgesinden kaynaklanan küçük ama belirsiz tehditler almış ve bu durum daha kısa sürede seferber edilebilen, küçük ama etkinliği yüksek ordulara olan ihtiyacı doğurmuştur (Sloan, 2008, s. 5). Yeni dönemde Batı tarafından tehdit olarak algılanan hususlar; terörizm, kimyasal-biyolojik-radyolojik ve nükleer (KBRN) silahlar, siber saldırılar, bölgesel çatışmalar, başarısız hükümetler ve ayrıca etnik çatışma, küresel göçler, enerji güvenliği, çevre sorunları ve organize suç örgütlerinden oluşmaktadır (Williams ve Gilroy, 2006, s. 101). Dolayısıyla Soğuk Savaş döneminde ana görevi ulusal savunma olan ordular bugün daha ziyade asimetrik tehdit ve terörizm, insani yardım, barış gücü operasyonları, askeri diplomasi, iç olaylarda sivil kurumlara yardım gibi görevlerle uğraşmaktadır (Malesic, 2005).

Söz konusu dönemde değişimi tetikleyen bir diğer gelişme ise küreselleşmedir. Küreselleşme ile birlikte ulusal sınırların öneminin azaldığı ve hiçbir devletin artık kendisini diğer devletlerden tamamen soyutlayamayacağı bir dönem başlamıştır. Giderek artan bir hızla bilginin, paranın, her türlü ürünün ve insanların sınırlar ötesine kolayca taşınabilmesi mümkün olmuş ve bunun doğal sonucu olarak ülkeler arası karşılıklı bağımlılık artmıştır. 1945’de tek bir devletin kendi imkanları ile çözümlenemeyeceği küresel sorunların sayısı çok azdı. Ancak günümüzde uluslararası terörizm, nükleer silahların yayılması, küresel salgınlar ve kaynak yetersizliği gibi sorunlar iş birliğini zorunlu kılmaktadır. (Blanton ve Kegley, 2017, s. 294). Üstelik bu dönemde teknolojinin sağladığı imkânlar sayesinde serbest dolaşım gittikçe artan bir ivme kazanmıştır. Küresel ekonomik sistemin ortaya çıkması, iletişim imkânlarının gelişmesi ve kültürel etkileşim ulus-devletin sınırlarını aşan ve dünya çapında tüm ulusları kapsayan bir sosyal ilişkiler ağı ortaya çıkarmıştır. Bu durum, büyük güçler arasında büyük bir savaş ihtimalini azaltırken aynı zamanda çevresel sorunlar, açlık, kitle imha silahları gibi yeni risklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Uzmanlar, küreselleşmenin, büyük çaplı sosyal ağlar sayesinde küresel bir durumsal farkındalık geliştirirken aynı zamanda ulus-devletin parçalanmasına da neden olduğunu ileri sürmektedir. Sovyetler Birliği, Yugoslavya ve Çekoslovakya gibi ülkeler bunun başta gelen örneklerini oluşturmaktadır (Baylis, 2001).

Tüm bu gelişmelerin en önemli sonucu “ulusal ile uluslararası olanın, yerel ile küresel olanın iç içe geçmesidir”. Dolayısıyla, “devletlerarası karşılıklı bağımlılıkların” çok ötesinde, “toplumlararası ortak çıkar ve faaliyet alanları” belirlemektedir. Artık herhangi bir sorunun çözümü için devletlerarası ve hatta devlet olmayan kuruluşlarla iş birliği yapmak zorunlu hale gelmiştir. Bu durumda devlet yetkilerini ulus-üstü kurumlarla paylaşmak zorunda kalmaktadır (Karaosmanoğlu, 2012). Beck’e (2000) göre coğrafi sınırların ileri teknoloji ile donatılmış ordular tarafından korunması bilgi teknolojileri karşısında artık bir anlam ifade etmemektedir. Bu durumda ekonomik olarak birbirine muhtaç olan ülkeler askeri ittifaklar yoluyla olası bir çatışma ihtimalini azaltma yoluna gitmiştir. Hatta bazı uzmanlara göre bugünkü güvenlik ortamında mutlak güvenliğe ulaşmak artık mümkün değildir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak herhangi bir risk ulusal, bölgesel ve küresel çapta değerlendirilmelidir (Cavelty ve Mauer, 2010). Dolayısıyla orduların çap ve kapsam itibarıyla farklı tepkiler gerektiren küresel güvenlik değerlendirmelerine göre yeniden dizayn edilmesi bir zorunluluk olmuştur.

Soğuk Savaş sonrasında yaşanan ve yukarıda özetlenen gelişmeler, Avrupa’da ordunun rolü ve görevi üzerinde önemli tartışmalara yol açmıştır. Avrupa ülkelerinin birçoğunda ülke topraklarına doğrudan bir tehdit beklenmediği için artık ülkenin toprak bütünlüğünün korunması temel bir görev tanımı olmaktan çıkmıştır (Aldis, 2005, s. 104). Daha ziyade uluslararası barış gücü operasyonlarına dönük görevler ön plana çıkmaya başlamıştır. Ancak, bu ordunun

temel görevinin ortadan kalktığı anlamına gelmemektedir. Birçok güvenlik belgesinde ve savunma bütçesi ile ilgili konularda bu rol vurgulanmaya devam etmektedir (Edmunds, 2005). Bu gelişmelerin ilk ve en çarpıcı sonucu, birçok batılı ordunun personel sayılarını azaltmasıdır. Bazılarında bu sebeplere ilave olarak bütçe kısıtlamaları da devreye girmiştir (Williams ve Gilroy, 2006, s. 99). Dünya çapında askeri personel sayısı 1987’de 28,8 milyondan, 1997’de 22 milyona düşmüştür. En büyük düşüş %62 ile Avrupa’da gerçekleşmiştir (Jelusic, 2006, s. 353). 2015 itibari ile bu rakam 19,9 milyona kadar gerilemiştir (Military Balance, 2015, s. 490). 1990-2013 arasında NATO’ya üye ülke sayısı artmasına rağmen asker sayısı %40 oranında azalmıştır. Bazı ülkelerde bu oran %80’lere ulaşmıştır. Bu gelişmeye paralel olarak 1994-2011 arasında 17 NATO ülkesi zorunlu askerliği ya tamamen kaldırmış ya da askıya almıştır (Ateş, 2014, s. 69-70). Son olarak Türkiye’de zorunlu askerlik süresi kısaltılmış ve profesyonel asker oranı yüzde ellinin üzerine çıkmıştır.

Öte yandan aynı dönem yeni teknolojik gelişmeleri de beraberinde getirmiş ve özellikle 1991’de Körfez Savaşı’nın çok az zayıf ve üstün teknoloji ürünü silahlarla kazanılması birçok ülkenin dikkatini çekmiştir. Teknolojik gelişmelerin savaşın ve dolayısıyla orduların yapısı üzerinde yol açtığı gelişmeler kısaca AİD (Askeri İşlerde Devrim) olarak tanımlanmıştır. Ancak kavramın tam olarak ne ifade ettiği konusunda uzmanlar arasında bir uzlaşma sağlandığını söyleyemeyiz. Bu kavram bazı uzmanlara göre sadece teknoloji alanında yaşanan değişimin muharebe alanına yansımaları oluştururken bazılarının ise çok daha karmaşık sosyo-askeri değişimleri ifade etmektedir (Latham, 2002). Sloan’a (2008, s. 7-8) göre bugün ki askeri dönüşüm aslında 80’lerde ivme kazanan MTR (*Military Technical Revolution-Askeri Teknik Devrim*) kavramının 90’larda RMA (*Revolution in Military Affairs-Askeri İşlerde Devrim-AİD*) kavramına dönüşmesi ve 21. yüzyılın başında da askeri dönüşüm (*military transformation*) olarak adlandırılmasının sonucudur. “Devrim” kavramının büyük beklentilere yol açması bu isim değişikliğinin nedenlerinden birisidir. Bundan dolayı daha mütevazı bir tanım olan “dönüşüm” kullanılmaya başlanmıştır.

Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte AİD konusundaki tartışmalar hız kazanmıştır. Forster’a göre Avrupa orduları muharebe sahası bilgi sistemleri, sensörler, hassas vuruş kabiliyetine odaklanan teknolojileri kullanarak AİD’e ayak uydurmaya çalışmaktadırlar. Sivil yönetim tekniklerinin ordular tarafından kullanılmaya başlanması, sivil ve askeri teknolojinin birlikte kullanımı ve gelecekte ortaya çıkması muhtemel sivil teknolojinin askeri amaçlarla kullanılması AİD’in odaklandığı hususlar olarak ortaya çıkmıştır (Forster, 2006, s. 5).

Sonuç olarak Soğuk Savaş sonrası dönemde Sovyetlerin çöküşü ile birlikte değişen tehdit algısı en önemli değişim nedeni olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte terörizm kaynaklı asimetrik tehditler, göçler, siber suçların artması bir

başka önemli etkidir. Ayrıca küreselleşmenin etkisiyle artan ekonomik bağımlılıklar da ülkelerin ordularını bölgesel etkenler kadar küresel değerlendirmeler ışığında yapılandırmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler teknolojik ilerlemelerle buluşunca orduların değişimi kaçınılmaz olmuştur. İncelediğimiz dönemde bu anlamda iki farklı sınıflandırma ön plana çıkmaktadır. Birisi askeri sosyologlar diğeri siyaset bilimciler tarafından ortaya konulan söz konusu modeller aşağıda ele alınmıştır.

5. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Ordu Modelleri: Sosyolojik Bakış Açısı

Orduların tarihi süreç içinde geçirdiği dönüşümler Charles Moskos, John Allen Williams ve David Segal'in (2000) artık klasikleşen çalışmasına göre modern, geç modern ve post-modern olmak üzere üç farklı zaman dilimi içerisinde değerlendirilmektedir. On bir farklı değişken (tehdit, kuvvet yapısı, görev tanımı, baskın subay modeli, kamuoyunun orduya yaklaşımı, medya ile olan ilişkiler, sivil çalışanların varlığı ve rolü, kadınların rolü, asker eşleri, orduda eşcinsellerin varlığı, vicdani ret) ışığında 13 farklı ülkenin (ABD, Almanya, Avustralya, Birleşik Krallık, Danimarka, Fransa, Güney Afrika, Hollanda, İsrail, İsviçre, İtalya, Kanada, Yeni Zelanda) ordularını inceleyen yazarlar gelişmiş Batı demokrasilerinin modern dönemden post-modern döneme geçtiğini öne sürmektedirler.

Buna göre, “geleneksel askeri sistem” Westphalia'dan başlamakta ve 1945'e kadar devam etmektedir. Ancak bu noktada geleneksel askeri sistemi, kitlesel orduların ortaya çıktığı 1793 yılından başlatmanın daha doğru olacağı öne sürülmektedir. Bugün bildiğimiz anlamda tek işi askerlik olan ve eğitilmiş subay ve erlerden oluşan modern ordular 19. yüzyılda ortaya çıkmıştır⁴ ve bu gelişme ulus-devletin yükselişiyle kaçınılmaz olarak ilişkilidir. Modern ordu, temel nitelikler olarak zorunlu askerlik sisteminden kaynaklanan ast kademeler ve sistemin özünü oluşturan profesyonel subay kadrosundan oluşuyordu. Savaş odaklı bir görev tanımı, erkek özelliklerinin baskın olduğu bir karakter ve değerler sistemi ve sivil toplumdaki kesin bir şekilde soyutlanmış özelliklere sahipti. Geç Modern askeri sistem ise 2.Dünya Savaşı sonunda başlar ve esasen Soğuk Savaş dönemini ele alır. Bu dönemin en önemli özelliği, subayların gittikçe gelişen eğitim seviyesi ve kurmay kolejlerinin bir terfi kriteri olarak ortaya konulmasıdır. Bazı ülkelerde zorunlu askerliğin kaldırılması ve dolayısıyla orduların küçülmesi ve ayrıca daha gelişmiş teknolojilere sahip silah sistemlerinin envantere girmesi de Soğuk Savaş döneminin başka bir boyutunu göstermektedir (Moskos, 2005, s. 19-20).

Bu makalenin konusu olan dönem post-modern dönem olarak adlandırılmaktadır. Günümüzde ABD ve diğer batılı gelişmiş ülkelerin orduları organizasyon olarak modern tipten post-modern tipe doğru bir geçiş yaşamaktadırlar. Bu dönemin

⁴ Moskos bu dönemin 16. yüzyıla kadar götürülebileceğini ifade etmektedir.

temel özellikleri şunlardır: (1) kültürel ve yapısal olarak sivil ve asker arasında giderek artan etkileşim, (2) ordu içinde hem kuvvetler arası, hem de rütbe, branş ve de destek görevleriyle muharip görevler arasındaki farklılaşmanın azalması, (3) askeri amacın, savaşla ilgili görevlerden daha ziyade geleneksel anlamda askeri olarak adlandırılmayacak görevlere (barış gücü, insani yardım vb.) kayması, (4) ordunun ulus-devletin dışında giderek artan bir şekilde uluslararası organizasyonlar tarafından kullanılması, (5) askeri gücün uluslararası nitelik kazanması (Eurocorps, NATO içinde çok uluslu ve iki uluslu birlikler teşkili) (Moskos, Williams ve Segal, 2000).

Post-modern dönemde önceki dönemlerde yüceltilen ulus-devletin aşınmaya başladığı görülmektedir. Post-modern hareket 1960'larda baskın uluslararası mimariye bir tepki olarak ortaya çıkmış ve tüm edebi metinlerin belirsiz olduğu ve sonu gelmez bir şekilde yorum ve yeniden yoruma açık olduğu şeklinde edebi eleştiri modası haline gelmiştir. Bu yaklaşım 1980'lerin başında sosyal teoriye sızmaya başlamış ve mutlak değerleri altüst etmiştir. Post modernizmin operatif terimleri çoğulculuk, parçalanma, heterojenlik, yapıbozum, geçirgenlik ve belirsizliktir. Bunun ordular için anlamı ise ordu-devlet bağının giderek zayıflamasıdır. Post-modern ordunun temel yapısı, gönüllü askerlik, çok amaçlı görev tanımı, değerler ve karakter olarak her iki cinsiyeti de kapsayan ve sivil toplumla daha fazla geçirgenliğe sahip olmak üzerine kuruludur (Moskos vd., 2000, s. 4).

Büyük ölçüde erkeklerden oluşan ve oldukça geniş hiyerarşik ve homojen bir yapıya sahip olan ordu için, toplumdan kaynaklanan sosyal eşitlik ve bireysel hakların sağlanması doğal olarak bu dönemde sorun teşkil etmiştir. Heterojenlik ve çoğulculuk niteliklerinin bir sonucu olarak özellikle homoseksüeller ve kadınların orduya katılım talepleri tartışma yaratmıştır (Dandeker, 1994, s. 648). Ancak bu noktada, Avrupa'da hukuksal araçlar devreye girmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin 2000 yılında aldığı bir karar orduları da doğrudan etkilemiştir. Buna göre mahkeme, kadınların orduya girmesinin engellenmesinin eşitlik ilkesine aykırı olduğuna hükmetmiş ve sonuçta aynı zamanda NATO ülkesi olan birçok AB ülkesi bu karara göre ordu saflarına kadınları da kabul etmeye başlamıştır. Bununla birlikte gelecekte çalışma saatleri ve çalışma koşullarını da kapsayan yeni birtakım yasal sınırlamaların gündeme gelmesi de beklenmektedir (Williams ve Gilroy, 2006, s. 98).

Post-modern dönemde artan barış gücü harekâtları, orduların eğitim, tatbikat, doktrin, teçhizat ve insan gücü kaynakları meseleleri üzerinde etkili olmuştur. Bunun yanı sıra, insani yardım ve benzeri görevler orduların saygınlığını devam ettirmesi açısından da önem kazanmaktadır. Orduların sadece klasik savaş görevlerini yerine getirmesi toplumsal meşruiyet açısından yeterli olmamaya başlamıştır (Dandeker, 1994). Bununla birlikte barış gücü harekâtları büyük oranda diplomasi, sivil işler ve politikalar konusunda yetenekli askere olan

ihtiyacı arttırmış ve İngilizce başta olmak üzere, dil konusunda yetenekli subay ve askere olan ihtiyaç çok önemli boyutlara ulaşmıştır (Williams ve Gilroy, 2006, s. 102).

Ancak post-modern ordu teorisinin tam anlamıyla kabul gördüğü söylenemez. Bazı sosyologlara göre post-modern ordulardan bahsetmek için henüz çok erkendir. Orduların görev, büyüklük veya teşkilat yapısında değişiklikler yapması söz konusu dönemde ortaya çıkan post-modern hareketlerle ilgili olabilir ancak bu ordunun post-modern olduğu anlamına gelmez. Askeri sosyologların odaklandıkları teşkilat yapısındaki değişiklikler birtakım post-modern temalar içerse de aslında bunlar tarihsel birikimin sonucudur. Dolayısıyla Soğuk Savaş döneminin sona ermesinin ordular üzerinde yarattığı etkilerin dönemin kendi dinamikleri içerisinde yaşanan birtakım radikal değişiklikler olarak incelenmesi gerektiğini belirtmektedirler (Booth, Kestnbaum ve Segal, 2001).

Post-modern ordu teorisine bu itiraza rağmen teoriyi geliştirme yönünde yapılan araştırmalar da mevcuttur. Örneğin, Amerikan askeri kültürünün değişimini inceleyen Hajjar (2014), küresel çapta belirsizliğin artması, çok kültürlülüğe doğru hareket, bilgi çağına etkisi, askeri kadrolarda çalışan sivillerin artması, otorite ve fikirlerin sorgulanmasının artması ve görev çeşitliliği artan bir ordunun ortaya çıkması ile ilgili kültürel yenilik vakalarını açıklamaktadır. Bu araştırma sonucunda, gelişmiş ülkelerin ordularını analiz etmek için post-modern ordu teorisine askeri kültürün yeni bir değişken olarak entegre edilmesi önerilmektedir.

6. Siyaset Bilimi Gözünden Soğuk Savaş Sonrası Ordu Modelleri

Anthony Forster (2006), Moskos'un tarihsel dönemlere ayırarak incelediği orduları daha spesifik bir yaklaşımla açıklamaya çalışmış ve dört temel kuvvet yapısı belirlemiştir: seferi ordu (*expeditionary warfare army*), bölgesel savunma ordusu (*territorial defence army*), geç modern tip ordu (*late modern army*), tarafsızlık sonrası ordu (*post-neutral army*). Aşağıdaki tabloda temel özellikleri açıklanan bu ordu modelleri genel itibarıyla Avrupa ve Kuzey Amerika ülkeleri incelenerek belirlenmiştir.

Tablo 1: Soğuk Savaş Sonrasında Ordu Tipleri

Model	Çatışma Türleri	Ana Görevi	Kuvvet Doktrini Yapısı	Savunma Reformuna Yaklaşım
Seferi Ordu	Yüksek-orta-düşük yoğunluklu	Savaş	Müşterek ve Birleşik	Ucu Açık Dönüşüm
Bölgesel Savunma Ordusu	Orta ve düşük yoğunluklu çatışma	Ulusal sınırların korunması ve sınırlı oranda uluslararası görevlere katılım	Bütün kuvvetler (kara, deniz, hava)	Modernizasyon

Geç Modern Dönem Ordusu	Bütün görevleri sınırlı şekilde yürütebilecek imkân ve istek	Barış gücü ağırlıklı olmak üzere uluslararası görevler	Sınırlı oranda müşterek birimlerle birlikte tüm kuvvetler	Seferi orduyla görev yapabilecek bazı birimlerin dönüştürülmesi
Tarafsızlık Sonrası Ordular	Düşük yoğunluklu çatışma	Ulusal sınırların korunması ve sadece barışı koruma ile sınırlı uluslararası görevler	Milis gücüne dayalı kuvvetler	Modernizasyon

Kaynak: Forster, 2006, s. 45.

Seferi Ordu ulusal sınırlar dışında, alay, tugay ve kolordu seviyesinde birleşik veya müşterek harekât icra edebilir. Kısaca, dış destek olmadan kendi başına görev yapabilecek ordu demektir (Adams, 2006, s. 139). Bu tür ordular gerektiğinde ulusal savunma için kullanılabilir ancak esasen ulusal sınırların ötesinde kullanılmak üzere tasarlanmıştır. Yüksek yoğunluklu savaşı yürütebilecek imkân ve kabiliyeti vardır. Bu modelde değişim aralıksız devam eden bir süreçtir. Ordu amaca göre şekillendirilir. Seferi ordu modelinin öncüsü ABD, İngiltere ve Fransa'dır. Hava ve deniz taşımacılığı gerektiren hareket kabiliyeti ve ayrıca kendi kendisini lojistik açıdan destekleyebilen kuvvetler gereklidir. Bu kuvvetler için kara, deniz ve hava unsurlarından oluşan müşterek karargâhlar da ayrı bir bileşendir. Bu tip dönüşüm kurumsal olarak NATO Müttelik Dönüşüm Komutanlığı'nın (*Allied Command Transformation-ACT*) kurulması ile de önemli bir mesafe kaydetmektedir. Aralık 1999 tarihli AB Ani Müdahale Kuvveti kurulması kararı ile Kasım 2002 tarihli NATO Acil Müdahale Gücü kurulması kararları hep bu konseptin sonuçlarıdır. Bu modeli tercih eden ülkelerde zorunlu askerlik üç nedenden ötürü terk edilmektedir: (1) zorunlu askerlik çok pahalı ve sürdürülmesi zor bir sistemdir, (2) profesyonel olmayan askerlerin savaş alanına sürülmesi çok pratik ve başarılı sonuçlar vermemektedir, (3) küçük çaplı kuvvetlerin ileri teknoloji ve yüksek maliyeti zorunlu askerliği gereksiz bir konuma getirmektedir (Forster, 2006, s. 44-50).

Seferi modelde komuta ve kontrol daha karmaşık ve daha az hiyerarşiktir. Ayrıca rütbe dağılımı piramidal değil aksine elmas şeklindedir. Bu modelde ayrıca eğitim ve uzmanlaşma konusunda yetişmiş orta rütbedeki astsubaylar çok önemlidir. Terfi teknik yetkinliğe dayalı liyakatle yapılır. Her yıl yapılan denetleme, kurs ve sınavlarda gösterilen performans terfi için çok önemlidir. Ancak tüm bunlara rağmen operasyonel tecrübe, bu ortamlarda yapılan başarılı komutanlıklar halen terfi için en önemli özelliklerdir. Karargâh subayları için bile aslında operasyonel alanda yapılan çalışmalar terfilerini etkiler. Bu modelin başa çıkması gereken en önemli sorun uluslararası olayların fazlalığı ve bunların aşırı yüksek maliyetleridir. Bütçe üzerinde baskı oluşturan bu durum seferi ordu modelini benimseyen ülkeler için ciddi bir sorun teşkil etmektedir (Forster, 2006, s. 52).

İlk olarak Roberts (1976) tarafından 1970'lerde etraflıca analiz edilen Bölgesel Savunma Ordusunda, ordu-toplum arasında fark asgari seviyededir. Bütün toplumun olası bir işgale karşı hazır olmasını sağlayacak bir yapı söz konusudur. Savunma amaçlı olarak kurulan sistemde ordu taarruzi bir harekâta uygun değildir ve komşu ülkeler tarafından bir tehdit olarak algılanmayabilir. Stratejik bombardıman ya da nükleer silahlara dayanan bir güç kullanma anlayışı söz konusu değildir. Bölgesel savunma ordularının temel görevi, ülkenin işgal edilmesini düşman ülke için mümkün olduğunca ağır bedelli ve zor bir hale getirmektir. Bu model özellikle komünizm sonrası ülkelerde ve ilave olarak Finlandiya, İsveç, Norveç, Türkiye ve Yunanistan tarafından kullanılmaktadır. Bu ülkeler barış gücü harekâtlarına daha düşük seviyede, daha az kuvvetle ve genellikle muharip roller üstlenmeden girerler. Daha ziyade ülke savunmasına odaklandıklarından zorunlu askerliğe dayalı ağır zırhlı kitlesel ordular oluştururlar (Forster, 2006, s. 54)

Ülke savunması üzerine kurulu orduların karşılaştığı sorunlar: (1) askeri yeterliliği engelleyen bir finansman eksikliği, (2) kuvvet yapısının genelde müşterek olmamasından ve kuvvet yapısının entegrasyon eksikliğinden kaynaklanan tekrarlamalar ve (3) askeri eğitim sisteminin halen soğuk savaş dönemine göre yürütülüyor olmasıdır. Bu problem sahalarına ilave olarak bu tür ordularda sağlam bir terfi sistemi geliştirmenin önünde üç temel sorun vardır: (1) ordu ulusal savunma için kurulmuş olmasına rağmen prestij halen uluslararası görev tecrübesine ve İngilizceye hakimiyete verilmektedir, (2) yaşanmış kişisel tecrübelerle göre, rütbe terfi sisteminde değişikliğe gidildiğinde eğer büyük çaplı personel değişikliği yapılmazsa yeni nesil subaylar için terfi etmek daha zorlaşmaktadır, (3) özellikle Sovyetlerin çöküşünden sonra ortaya çıkan ülkelerde farklı kaynaktan subayların bulunması aidiyet duygusu ve birlikteliğin gelişmemesi gibi değişik etkilere yol açmaktadır (Forster, 2006, s. 56-60).

Geç Modern Dönem Ordularda iki yönlü bir görev tanımı söz konusudur. Dolayısıyla hem ülke savunması hem de uluslararası görevlere katılabilecek şekilde bir ordu tasarlanmıştır. Bu tür ülkeler zorunlu askerliği devam ettirerek savaş zamanlarında teşkil edilebilecek orduyu hazırlarlar. Ayrıca uluslararası görevler için de eğitime ağırlık verirler. Bölgesel savunma ordularından en temel farkı, bu tür ordularda sayıdan ziyade kaliteye önem verilmesidir. Seferi ordudan farkı ise savaşa girme konusunda daha sınırlı yetenek ve arzusu olmasıdır. Ancak bu ordularda da dönüşüm ön plandadır ve ağır zırhlı birliklerden daha hafif ve hızlı seferber edilebilen ve kolay yayılan birliklere doğru bir gelişim söz konusudur. Uluslararası görevlere lojistik altyapısı BM, NATO vb. ya da lider ülke tarafından sağlanan bir tugayla katılma eğilimi vardır. Almanya, İtalya, İspanya, Danimarka, Hollanda ve Portekiz geç modern ordu modeline uyan birlikler oluşturmuştur. Bu ülkeler barışa zorlama harekâtlarından ziyade barışı koruma operasyonlarına katılmaktadırlar. Bu tip ordularda dikey hiyerarşik sistem ve rütbe sistemi komuta kontrolün temel özelliğidir. Dolayısıyla katı hiyerarşik

sistem değişmemiş ve Soğuk Savaş döneminin özellikleri devam etmektedir. Yıllık denetim ve teknik profesyonel sınavlar terfi sisteminin merkezindedir. Ancak bu ordularda da özellikle Fransa ve İngiltere askeri akademilerinde alınan askeri eğitim çok önem arz etmektedir. Bu ülkelerde de uluslararası tecrübeler terfi için temel bir kriter haline gelmeye başlamıştır. Dolayısıyla üst rütbede İngilizce bilmek çok önemli bir kriterdir (Forster, 2006, s. 62-65).

Tarafsızlık Sonrası Ordularda temel amaç devletin ulusal bütünlüğünü devam ettirmektir. Uluslararası muharip görevlere katılıma karşıdır ancak barışı koruma ve insani yardım gibi görevlere minimum seviyede aktif katılabilirler. Değişim felsefesi modernizasyonla sınırlıdır. Bu tip ordulara İsviçre, Avusturya ve İrlanda örnek gösterilebilir. Zorunlu askerlikle desteklenen küçük bir profesyonel subay ve astsubay kadrosunun yanında herhangi bir kriz döneminde hızla seferber edilebilecek yedek askerlerden oluşan bir kuvvet yapısı vardır. Amaç düşmanı yenmek ve işgali önlemek değildir. Bölgesel savunma ordularına benzer şekilde, ülkenin işgal edilmesinin bir düşman için mümkün olduğunca ağır bir bedeli olması ve zorlaştırılması esas amaçtır. Dolayısıyla askeri teknoloji tüm halkın silahlandırılmasını sağlayacak şekilde düşük seviyede tutulur. Savunma yapısı esnek değildir ve savunma harcamaları oldukça düşüktür. Askeri eğitim seferi orduya benzer, ancak subaylar için ayırt edici özellik kariyer için askeri alanda yüksek lisans ve doktora seviyesinde bir çalışma yapma zorunluluğudur. Bu anlamda en iyi askeri eğitimin bu gruptaki ülkelerde verildiğini söylemek mümkündür (Forster, 2006, s. 65-67).

Forster, askeri değişimin nihai amacının Moskova'nın belirttiği gibi post-modern ordu olmadığını ve yukarıda açıklanan dört farklı modelin ortaya çıktığını öne sürmektedir. Bu modeller arasında, "seferi ordu" modeli ön plana çıkarılmıştır ve NATO vasıtasıyla üye ülkelerde yaygınlaştırılmaya çalışılmaktadır (Forster, 2006, s. 3-4). Bu durum NATO'nun "alan dışı" müdahale politikası ile de uyumaktadır. Bununla birlikte yukarıda örneklerini gördüğümüz şekilde "seferi ordu" modeli son derece kısıtlı sayıda ülke tarafından uygulanabilmiştir. Diğer birçok ülke kendi öncelikleri doğrultusunda sınırlı bir dönüşüm programı uygulamaktadır. Forster'ın incelediği 37 ülkenin 25'i bölgesel savunma ordusuna sahiptir. Nitekim Forster, Moskova'nın ortaya koyduğu "ülkelerin kendi bekalarını sağlama görevlerinin geride kaldığı ve diğer görevlere (uluslararası) öncelik verdiği" tezinin geçerli olmadığını ifade etmektedir. Bu noktada örneğin büyüklüğünün önemi ortaya çıkmaktadır. On üç gelişmiş ülke üzerinden yapılan analizde Moskova haklı gibi görünmesine rağmen tüm Avrupa ülkelerini inceleyen Forster'ın çalışması bambaşka bir resim ortaya koymaktadır. Elbette ülkeler uluslararası hareketlere daha fazla oranda katılmaktadırlar; ancak bu katılım "post-modern" ordu özelliklerinin yaygınlaştığı anlamına gelmemektedir. Aynı şekilde amaç "seferi ordu" modelinin yaygınlaşması olsa da bu modelin de sadece birkaç ülke tarafından benimsendiği görülmektedir.

Forster'ın Moskos tarafından ortaya konulan modele eleştirel yaklaşımının çok isabetli olmadığı değerlendirilmektedir. Her şeyden önce farklı değişkenler üzerinden ortaya konulan modeller söz konusudur. Örneğin, Forster (2006, s. 15), Moskos ve arkadaşlarının özellikle sivil-asker ilişkilerinde “sosyal etkenlere” odaklandığını belirtmektedir. Halbuki sosyal etkenlere odaklanma meselesi sadece sivil-asker ilişkileri ile sınırlı kalmamış ve post-modern modelin 11 değişkeninin en az yedisinde sosyolojik bakış açısı ön plana çıkmıştır. Dolayısıyla her iki modeli birbiriyle kıyaslamak yerine Soğuk Savaş sonrası askeri değişimin anlaşılmasına yardımcı olacak birer yol gösterici olarak kabul etmek daha faydalı olacaktır.

Bu anlamda Forster ve Moskos'un modellerinde ortak yönlerin ortaya konulması gerekmektedir. Örneğin “seferi ordu” modelinde tıpkı post-modern ordularda olduğu gibi subayların daha uzun süreli ve daha kapsamlı eğitim-öğretim ihtiyacı olduğu belirtilmektedir. Hatta bu konuda sivil eğitim-öğretim kurumlarından destek alınması gerektiği öne sürülmüştür. Bir diğer benzerlik – her ne kadar farklı kavramlar gibi görünse de – hiyerarşik yapının zayıflaması ile ilgilidir. Forster, seferi modelde komuta-kontrolün yatay bir hal aldığını belirtirken Moskos post-modern ordularda rütbelere arasındaki farkın azaldığını öne sürmektedir. Her iki argüman teoride farklı gibi görünse de aslında pratikte aynı sonuçları doğurmaktadır. Sonuç olarak Soğuk Savaş dönemi ordularının katı hiyerarşik yapısı ve emir-komuta ilişkileri gevşemektedir.

Her iki modelin bir diğer benzerliği, kuvvet yapısı ve görev tanımı ile ilgilidir. Bu kapsamda, post-modern orduların uluslararası görevler için dizayn edildiği ve kolaylıkla seferber edilebilecek şekilde hazırlıklı olması ön planda gösterilmiştir. Bu seferberliğin özellikle barış gücü ve barışı koruma hareketlerini kapsadığı açıktır. Aynı şekilde Forster'ın seferi ordusunun temel görevi de ülke dışında görev yapmak olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla aslında ordunun kuvvet yapısı, görev tanımı, subay eğitimi ve komuta-kontrol gibi ana hususlarda Moskos ve Forster aynı modeli farklı tanımlarla ortaya koymaya çalışmaktadır. Kısaca Soğuk Savaş sonrası dönemde bir hedef olarak ortaya konulan ordu modeli “post-modern seferi ordu” olarak tanımlanabilir. Ancak bu modelin sadece üç ülke (ABD, İngiltere ve Fransa) tarafından uygulanabildiği görülmektedir. Bölgesel savunma ordularının halen baskın model olma özelliğini koruduğu ve yakın bir gelecekte bu orduların tamamen seferi modele dönüşeceğine dair yeterli kanıt bulunmadığını belirtmek gerekir.

7. Sonuç

Soğuk Savaş sonrası dönemde askeri değişimi tetikleyen nedenler arasında güvenlik politikaları ve tehdit yapısında ortaya çıkan değişiklikler, küreselleşmenin doğal sonucu olarak ülkeler arası artan karşılıklı bağımlılıklar ve teknolojik yenilikler ana etkenler olarak ön plana çıkmaktadır. Bu gelişmeler sonucunda Soğuk Savaş sırasında geliştirilmiş ordu modellerine ilave yeni ordu

modelleri ortaya çıkmaya başlamış ve özellikle Kuzey Amerika ve Avrupa ülkelerinde ordular ya kısmen ya da tamamen yeni modellere doğru evrilmeye başlamıştır. NATO'nun değişimi üye ülkelere yaymak için bir araç olarak kullanıldığı bu dönemde seferi ordu modelinin temel hedef olduğu görülmektedir. Asıl hedef reform veya modernizasyondan ziyade kapsamlı değişimleri ihtiva eden dönüşümü başlatmaktır. Ancak mevcut durumda birçok Avrupa ordusunun halen ulusal önceliklerine göre hareket ettiği ve değişim süreçlerinin kesintiye uğradığı görülmüştür. Bununla birlikte, orduların ulusal görevlerini sürdürürken uluslararası koalisyonlara da artan bir şekilde katkı sağladığı görülmektedir. Bölgesel savunma ordularının sayıca fazla olması da bu durumu açıklamaktadır.

Post-modern ordu modelinin tam anlamıyla kabul edildiğini söylemek için henüz çok erkendir. Bu konudaki tartışmaların bir müddet daha devam edeceği ve yeni değişkenler ışığında bu teorinin askeri değişimi açıklamak için kullanılacağını söyleyebiliriz. Ancak bu tartışmanın Amerikan merkezli olarak devam etmesi gelecekte askeri değişim tartışmaları içindeki yeri konusunda soru işaretleri yaratmaktadır. Farklı ülke orduları ile ilgili çalışmalar ortaya çıktıkça bu konuda daha kesin bir kanaate varılabilir.

Askeri değişim çalışmalarının disiplinlerarası yaklaşımla ele alınması hususu geçerliliğini korumaktadır. Dolayısıyla farklı disiplinlerin iş birliğinin gerekli olduğunu belirtmek abartılı bir sonuç olmayacaktır. Özellikle askeri sosyologlar, siyaset bilimciler ve tarihçilerin farklı bakış açıları ile kapsamlı ve sağlam bir teorik altyapı ortaya koyabileceğini yukarıdaki örnekler göstermektedir. Her ne kadar bu makalenin konusu olmasa da Türkiye'deki akademik çevrelerde de ordu konusunda gelecekte yapılacak araştırmalarda disiplinlerarası modelin benimsenmesi ciddi bir alternatif olarak değerlendirilmelidir.

Son olarak bu makalenin Türkçe literatürde eksikliği hissedilen askeri değişim araştırmalarına giriş niteliğinde bir katkı sağlamaya çalıştığı ve güncel gelişmeler ışığında yeni araştırmaların gerekli olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin tek bir model üzerinden yürütülmeye çalışılan askeri değişim, siber savaş imkanları, salgın hastalıklarla ortaya çıkan güncel sorunlar, Avrupa Birliği çapında meydana gelen gelişmeler sonucunda yeniden çeşitlilik kazanır mı? Önümüzdeki dönemde küreselleşme ve tehdit algısındaki muhtemel değişimler orduları hangi yöne sürükleyebilir? Bu ve benzeri birçok araştırma konusu disiplinlerarası bir yaklaşımla Türkçe literatüre kazandırılabilir.

Kaynakça

- Adams, T. K. (2006). *The Army After Next: The First Postindustrial Army*, Westport: Praeger Security International.
- Adamsky, D. (2010). *The Culture of Military Innovation: The Impact of Cultural Factors on The Revolution in Military Affairs in Russia, The US, and Israel*, California: Stanford University Press.
- Aldis, A. (2005). Defence Transformation in Europe Today: Implications for the Armed Forces, T. Edmunds ve M. Malešič (ed.), *Defence Transformation in Europe: Evolving Military Roles* içinde (s.103-111), Amsterdam: IOS Press.
- Ateş, B. (2014). *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Askeri Değişim: NATO Orduları ve Türk Silahlı Kuvvetleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Avant, D. D. (1994). *Political Institutions and Military Change: Lessons from Peripheral Wars*, New York: Cornell University Press.
- Baylis, J. (2001). International and Global Security in the Post-Cold War Era, John Baylis ve Steve Smith (ed.), *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, içinde (s.253-276), Oxford: Oxford University Press.
- Beck, U. (2000). *What is Globalization?*, Cambridge: Polity Press.
- Biddle, S. D. (2004). *Military Power: Explaining Victory and Defeat in Modern Battle*, New Jersey: Princeton University Press.
- Binnendijk, H., Kugler, R. L. (2001). Managing Change: Capability, Adaptability, and Transformation, *Defense Horizons*, Washington: National Defense University.
- Blanton, S. L. ve Kegley, C. W. (2017). *World Politics: Trend and Transformation*, 2016–2017 Edition, Boston: Cengage Learning.
- Booth, B., Kestnbaum, M., Segal, D.R. (2001). Are Post-Cold War Militaries Postmodern?, *Armed Forces & Society*, 27 (3), 319-342.
- Burk, J. (1993). Morris Janowitz and the Origins of Sociological Research on Armed Forces and Society, *Armed Forces & Society*, 19 (2), 167-185.

- Cavelty, M.D., Mauer, V. (2010). *The Routledge Handbook of Security Studies*, Londra: Routledge.
- Cohen, E. A. (2004). Change and Transformation in Military Affairs, *The Journal of Strategic Studies*, 27 (3), 395-407.
- Dandeker, C. (1994). New Times for the Military: Some Sociological Remarks on the Changing Role and Structure of the Armed Forces of the Advanced Societies, *The British Journal of Sociology*, 45 (4), 637-654.
- Dyson, T. (2005). German Military Reform 1998_2004: Leadership and the Triumph of Domestic Constraint over International Opportunity, *European Security*, 14 (3), 361-386.
- Edmunds, T. (2005). A New Security Environment? The Evolution of Military Roles in Post-Cold War Europe, T. Edmunds ve M. Malešič (ed.), *Defence Transformation in Europe: Evolving Military Roles* içinde (s.9-18), Amsterdam: IOS Press.
- Farrell, T. (2002). World Culture and the Irish Army, 1922–1942, T. Farrell, T. Terriff (ed.), *The Sources of Military Change: Culture, Politics, Technology* içinde (s.69-90), Londra: Lynne Rienner Publishers.
- Farrell, T., Terriff, T. (2002). *The Sources of Military Change: Culture, Politics, Technology*, Londra: Lynne Rienner Publishers.
- Forster, A. (2006). *Armed Forces and Society in Europe*, New York: Palgrave Macmillan.
- Gabriel, R. A., Savage, P.L. (1978). *Crisis in Command: Mismanagement in the Army*, New York: Hill and Wang.
- Goldman, E. O. (2002). The Spread of Western Military Models to Ottoman Turkey and Meiji Japan, T. Farrell, T. Terriff (ed.), *The Sources of Military Change: Culture, Politics, Technology*, içinde (s.41-67), Londra: Lynne Rienner Publishers.
- Grissom, A. (2006). The Future of Military Innovation Studies, *Journal of Strategic Studies*, 29 (5), 905-934.
- Hajjar, R. M. (2014). Emergent Postmodern US Military Culture, *Armed Forces & Society*, 40 (1), 118-145.
- Jelusic, L. (2006). Conversion of the Military: Resource-Reuse Perspective after the End of the Cold War, G. Caforio (ed.), *Handbook of the Sociology of the Military* içinde (s.345-359), New York: Springer.

- Karaosmanoğlu, A. L. (2012). *NATO'nun Dönüşümü*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kier, E. (1995). Culture and Military Doctrine: France between the Wars, *International Security*, 19 (4), 65-93.
- King, A. (2011). *The Transformation of Europe's Armed Forces: From the Rhine to Afghanistan*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Latham, A. (2002). Warfare Transformed: A Braudelian Perspective on the 'Revolution in Military Affairs, *European Journal of International Relations*, 8 (2), 231-266.
- Malešić, M. (2005). Introduction: The Challenge of Defence Transformation in Europe, T. Edmunds ve M. Malešič (ed.), *Defence Transformation in Europe: Evolving Military Roles içinde* (s.1-8), Amsterdam: IOS Press.
- Marten-Zisk, K. (1993). *Engaging the Enemy: Organization Theory and Soviet Military Innovation, 1955–1991*, Princeton: Princeton University Press.
- Moskos, C. (2005). Military Systems in the 21st Century: Changes and Continuities, T. Edmunds ve M. Malešič (ed.), *Defence Transformation in Europe: Evolving Military Roles içinde* (s.19-26), Amsterdam: IOS Press.
- Moskos, C., Williams, J.A., Segal, D.R. (2000). *The Postmodern Military: Armed Forces after the Cold War*, Oxford: Oxford University Press.
- NATO. (2015). *AAP-06 Glossary of Terms and Definitions*, Edition 2015, Brussels, NSO.
- Petersson, M. (2011). Defense Transformation and Legitimacy in Scandinavia after the Cold War: Theoretical and Practical Implications, *Armed Forces & Society*, 37 (4), 701-724.
- Pion-Berlin, D. (2008). The Challenge to Reform Defense, T. Bruneau, H. Trinkunas (ed.), *Global Politics of Defense Reform içinde* (s.271-284), New York: Palgrave Macmillan.
- Posen, B. R. (1984). *The Sources of Military Doctrine: France, Britain and Germany between the World Wars*, New York: Cornell University Press.
- Roberts, A. (1976). *Nations in Arms: The Theory and Practice of Territorial Defense*, New York: Praeger Publishers.
- Rosen, S. P. (1991). *Winning the Next War: Innovation and the Modern Military*, New York: Cornell University Press.

- Sinterniklaas, R. (2018). Military Innovation: Cutting the Gordian Knot, *Research Paper:116*, Breda: Publications Faculty of Military Sciences Netherlands Defence Academy.
- Sloan, E. (2008). *Military Transformation and Modern Warfare A Reference Handbook*, Westport: Praeger Security International.
- Terriff, T. (2002). U.S. Ideas and Military Change in NATO, 1989–1994, T. Farrell, T. Terriff (ed.), *The Sources of Military Change: Culture, Politics, Technology* içinde (s. 91-116), Londra: Lynne Rienner Publishers.
- Terriff, T., Farrell, T. (2002). Military Change in the New Millennium, T. Farrell, T. Terriff (ed.), *The Sources of Military Change: Culture, Politics, Technology* içinde (s. 265-277), Londra: Lynne Rienner Publishers.
- The Military Balance. (2015). Country comparisons, 115 (1), Londra: Routledge.
- Williams, C., Gilroy C. (2006). The Transformation of Personnel Policies, *Defence Studies*, 6 (1), 97-121.
- Williams, J.A. (2000). The Postmodern Military Reconsidered, C. Moskos, J.A. Williams, D.R. Segal (ed.), *The Postmodern Military: Armed Forces after the Cold War* içinde (s. 265-278), Oxford: Oxford University Press.

Military Change: An Analysis on the Post-Cold War Era

Extended Abstract

1. Introduction

The mass conscript armies of the Cold War, which were formed and deployed to meet the Soviet threat, have entered the process of change with the end of the Cold War in order to keep their effectiveness, especially in Europe. In addition, the growing economic interdependence due to globalization during this period has led countries to restructure their armies in the light of global considerations as much as regional factors. When these developments were met with technological advances, the emergence of new armies became inevitable. Naturally, the studies on military change have increased at the same rate.

However, studies of military change in the Turkish literature have not followed the western counterparts neither in terms of the scope nor the content. Few Turkish studies generally focused on the civil-military relations or just tried to explain the technological modernization of the military. This article aims to understand and explain the military change experienced in the post-Cold War period in order to partially fill the gap in the Turkish literature. At the beginning, the concept of "transformation" and factors which trigger the military change have been explained. Then the new army models which were put forward by military sociologists and political scientists have been examined. This article also reveals why armies should be studied by an interdisciplinary approach.

2. Literature Review

Two fundamental developments have triggered the military change in the Post-Cold War era: (1) dramatic shifts in threat assessment and security policies and (2) the spread of globalization. During the Cold War, in a bipolar world order where threats and risks were certain and predictable, countries were trying to provide their deterrence with mass armies. The United States and the USSR were providing nuclear protection to their allies, while expecting them to have mass armies, which were largely based on conscripts. The main mission of the army was the protection of national borders. However, the elimination of the Soviet threat has reduced the need for mass armies, particularly in Europe, and new technological developments have increased the need for more trained and professional soldiers in order to have flexible and agile units that can react quickly to the new asymmetric threats. Another development that triggered change during this period is globalization which causes the integration of the national and international, the local and the global. Hence, areas of common interests and activities have appeared. Any risk should be assessed nationally, regionally and globally. Therefore, it has been imperative that armies be redesigned according to global security assessments that require different capabilities.

Although the military change was subject to many academic studies, it is not possible to say that there is a consensus in the international literature in defining it. Scholars have used different concepts to define the military change such as reform, change, transformation, modernization, restructuring, adaptation, innovation etc. However, the main concept to focus on to describe the Post-Cold war military change is the "transformation" which means the emergence of new armies that are more flexible and agile, rapidly deployable and use technology effectively.

As a result of the military change research that began in the 1980s and subsequent academic efforts, many factors that triggered this change were revealed. However, it is too early to claim that there is an agreed upon list. In one of the most recent research, Sinterniklaas (2018) has compiled technology, operational environment, civil-military relations, international alliances and domestic politics, cultural values and leadership as key factors that trigger change. Literature review shows that there is no single and clear answer to the question of "why do armies change?". Each scholar tries to come up with a general theory with different arguments, depending on the period and number of samples he/she examines. The magnitude of the research is the main obstacle to setting

out a general theory. Samples from the North American-Western European countries can be meaningless for the rest of the world. This is, of course, very natural. Variables such as culture, historical factors, wars and conflicts, the economic situation, civil-military relations, threat perception vary even for each member country, even in deep-rooted defence alliances such as NATO.

There are two different classifications of the new army models of the post-cold war era military change: one introduced by military sociologists and the other by political scientists. According to Charles Moskos, John Allen Williams and David Segal (2000), the transformation that the armies went through in the historical process are evaluated in three different time periods as modern, late modern and post-modern. Using eleven different variables, Moskos et al explain the post-cold war military change from a sociological perspective. The armies of the USA and other western developed countries have been experiencing a transition from modern to post-modern military and the main features of this period are: (1) increasing cultural and structural interaction between civilian and military, (2) reduction in differentiation in armed services based on rank, branch, support and combat missions, (3) change of military purpose from traditional wars to new missions other than war, (4) increasing use of military by supranational institutions (5) internationalization of military forces.

Anthony Forster (2006) argues that the ultimate purpose of military change is not the post-modern army, as Moskos has stated, and identified four key models: the expeditionary warfare army, the territorial defence army, the late modern army, the post-neutral army. Among these models, the "expeditionary army" model has been brought to the fore front and is being widely spread in member states through NATO. However, the "expeditionary army" model could be implemented by a very limited number of countries. Many other countries implement a limited transformation program in line with their priorities.

3. Findings and Discussion

Forster analyzed 37 countries and 25 of which have territorial defense armies. As a matter of fact, Forster states that the thesis put forward by Moskos that "the internationalization of the armies" is not valid. At this point, the importance of the size of the sample becomes evident. Although Moskos seems to be right in the analysis made over thirteen developed countries, Forster's article, which studies all European countries, reveals a completely different picture. Of course, countries are more involved in international operations; however, this participation does not mean that "post-modern" army characteristics are becoming widespread. Likewise, although the aim is to expand the "expeditionary warfare army" model, it is seen that this model has only been adopted by a few countries.

It is considered that Forster's critical approach to the model put forward by Moskos is not very accurate. First of all, two scholars have used different variables. Forster states that Moskos et al. focused on "social factors", especially in civil-military relations. However, the issue of focusing on social factors is not limited to civil-military relations, and the sociological perspective has come to the fore in at least seven of the 11 variables of the post-modern model. Therefore, instead of comparing both models with each other, it would be more beneficial to consider them as guides to understand military change after the Cold War.

From this perspective, the aspects that are common in Forster and Moskos models should be revealed. For example, in the "expeditionary army" model, it is stated that the officers have a longer and more comprehensive education and training need; just like in post-modern armies. In fact, it has been suggested that support should be received from civil education and training institutions. Another similarity concerns the weakening of the hierarchical structure. Forster states that the command-control became horizontal in the expeditionary army model, while Moskos argues that the difference between ranks in post-modern armies is decreasing. Although both arguments seem different in theory, they actually have the same results in practice. As a result, the strict hierarchical structure of the Cold War armies and command relations are loosening.

Another similarity of both models relates to the force structure and the mission definition. In this context, it is shown that post-modern armies are designed for international missions and prepared to be easily deployed. It is clear that this mobilization specifically covers peacekeeping operations. Likewise, the main task of Forster's expeditionary army is to operate outside the country. Therefore, in fact, Moskos and Forster try to present the same model with different concepts in terms of the force structure, the mission definition, officer education and training and command and control. In short, the army model, which was set as a goal in the post-Cold War period, can be described as a "post-modern expeditionary army". However, this model can only be realized by three countries (US, UK and France). It should be noted that territorial defence armies still remain dominant models, and there is not enough evidence that in the near future these armies will adopt a complete expeditionary model.

Another point to consider when it comes to armies is that this huge structure cannot be explained by the efforts of a single academic discipline. Morris Janowitz must be given his credit for his emphasis on interdisciplinarity approach to analyze the military. As a matter of fact, the scholars of the studies examined within this article's literature review come from a wide range of disciplines from political science to sociology, from international relations to history. From this point of view, examining specific countries with the theoretical and conceptual base of a single discipline may allow a limited explanation. For example, the changes of the American, British or Turkish armies can be explained as individual case studies. Likewise, countries with similar economic, cultural and political systems can be examined comparatively. However, such studies will not be sufficient to establish a general theoretical framework in the short term. Therefore, it would not be an exaggeration to say that the discussion of "military change" will engage academic circles for a long time.

4. Conclusion

Among the factors that triggered military change in the post-Cold War period, security policies and changes in threat perception, increasing interdependence and technological innovations among countries as a result of globalization are the main determinants. Consequently, especially in North American and European armies started to evolve either partially or completely to new army models. In this period, NATO was used as a tool to spread the change to the member countries to adopt the expeditionary army model. The main objective is to initiate the transformation that involves extensive changes rather than limited reform or modernization. It is seen that many European armies are still acting according to their national priorities and the change process is not completed. However, the armies are increasingly contributing to international coalitions while maintaining their national priorities. The high number of territorial defense armies explains this situation.

The issue of analyzing military change with an interdisciplinary approach remains valid. Military sociologists, political scientists and historians in particular can lay out a comprehensive and robust theoretical infrastructure with different perspectives. Finally, it should be taken into consideration that this article tries to make an introduction to military change researches that are missing in the Turkish literature, and that new research is required in the light of current developments. For example, will the military change, which produces limited number of models, be evolved into the more various models due to the cyber warfare capabilities, current problems with epidemics and recent developments in the European Union? In which direction can possible changes in globalization and threat perception lead the armies? Many of these and similar research subjects can contribute to the Turkish literature with an interdisciplinary approach.